

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 30, 2012.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССВ
ГЛАСНИК ОТДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 30, 2012.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE SECTION OF ARTS, 30, 2012.

UDK 811.163.4'342.9

UDK 821.163.4.09-13 Петровић Његош П. II

Радмило Н. МАРОЈЕВИЋ*

ПРОЗОДИЈСКО-ИНТОНАЦИОНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА
ТЕКСТА *ЛУЧЕ МИКРОКОЗМА***
Версолошка опкорачења

Апстракт: У овом раду се разматра прозодијска и интонациона структура стиха спјева *Луча микрокозма* Петра II Петровића Његоша, и то: версолошка опкорачења (стиха, строфе, цезуре и такта). Учење о версолошким опкорачењима доводи се у везу с учењем о акцентима (метричким и неметричким, главним и побочним), као и са синтаксом стиха (посебно с инверзијом и елипсом).

Кључне ријечи: метрички акценти, неметрички акценти, главни акценти, побочни акценти, опкорачења, инверзија, елипса

0. У овом, другом раду из серије „Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*”, посвећеном акцентима и версолошким опкорачењима, разматрају се метрички и неметрички, главни и побочни акценти и четири типа опкорачења – стиха, строфе, цезуре и такта. Побочни акценат карактерише неке морфолошке и неке творбене категорије, а остварује се селективно. Неке категорије ријечи могу имати двоструку прозодијску природу: ако нијесу наглашене – побочни акценат, а ако су наглашене – главни.

(1) Прозодијско-интонациона интерпретација текста риједак је поступак у српској издавачкој пракси и науци о стиху (примијењен је најприје у [Маројевић 2006: 52–54]).

* Редовни професор Филолошког факултета Универзитета у Београду

** Рађено у оквиру пројекта 178014 „Динамика структура савременог српског језика” при Министарству науке Републике Србије.

Критичко издање *Луче микрокозма* слиједи нашу претходну публикацију, критичко издање *Горског вијенца* [Маројевић 2005], уз неколике новине, од којих је најважнија – акцентовани текст спјева.

Припремајући критичко издање Његошевог спјева *Луча микрокозма*, објавили смо први дио студије *Стих Луче микрокозма: Макроверсолошка анализа* [Маројевић 2010], а о једној Његошевој версолошкој иновацији, могућој једносложности другог такта, расправљали смо у посебном раду [Маројевић 2009].

У првом раду из серије „Прозодијско-интонациона интерпретација текста *Луче микрокозма*” [Маројевић 2011^a], који је објављен у Гласнику Одјељења умјетности ЦАНУ, размотрене су силабичке и тонске константе српског епског десетерца на примјеру *Луче микрокозма*, посебно оне у којима пјесник одступа од класичног, Вуковог и вуковског стиха, тако да се неке појаве могу сматрати за снажне ритмичке доминанте (или ритмички курзив).

(2) Његошев десетерац како је он у Лучи остварен, и српски епски (или асиметрични) десетерац уопште, није трохејски стих него тротактни стих, с три метричка акцента, од којих је један у првом, а два у другом полустиху, при чему је минимална силабичка структура другог и трећег такта – двосложна. Другим ријечима: десетосложна силабичка структура, цезура послије четвртог слога, неакцентованост десетог слога и (један) метрички акценат у првом полустиху (па макар тај акценат био побочни уз фонетско опкорачење цезуре) – метричке су константе српског епског (или асиметричног) десетерца од којих нема одступања. Цезуру послије четвртог слога, тј. слога којим се завршава први полустих, обиљежавамо двјема усправним цртама, а границу између другог и трећег такта – једном усправном цртом.

Други полустих има, по правилу, двије ритмичко-интонационе цјелине (два такта), чији распоред може бити симетричан (3 + 3) или асиметричан (4 + 2 или 2 + 4). Сасвим изузетно, као ритмички курзив, други такт може бити једносложен (распоред 1 + 5).

Једносложност другог такта као једна врста ритмичког курзива, а и као својеврсна Његошева версолошка иновација, појављује се у два стиха спјева:

1111   Гр̀дни д̀ушу || зл̀м | опојени́ка
2175   Та́мē ца̀р се || зли́ | о̀брадовао

У 2175. стиху статус другог такта наглашен је опкорачењем цезуре (види подробније у [Маројевић 2009]).

Једносложност другог такта избјегавала се због симетрије: први такт је увијек четворосложен (јер га омеђује цезура), а трећи такт никад није био једносложен (јер акценат није могао бити на десетом слогу).

Други полустих има два метричка акцента, али се, као ритмичко наглашавање (или ритмички курзив), појављују стихови с једним (метричким) акцентом у другом полустиху. Таквих стихова је 49 од 2210 (укључујући и онај један који смо, друкчије него С. Милутиновић Сарајлија, реконструисали), тј. нешто више од два процента (тачније: 2,22%). С тим у вези, поставља се питање: да ли је тротактност метричка константа или само изразита ритмичка доминанта десетерца? – Тротактност је метричка константа реконструисаног прасловенског епског стиха; таквом се сматра и у руским билинама иако и у њима има примјера изостајања другог такта. Зато и ми можемо констатовати да је изостајање једног од два такта у другом полустиху Његошевог десетерца једна врста ритмичког курзива којим се ритам максимално убрзава, али се тиме ипак не нарушава тротактност као интонациона карактеристика спјева.

Сасвим изузетно, као ритмички курзив, видјели смо, други такт може бити једносложен (силабички распоред ријечи у другом полустиху је у том случају 1 + 5). Таква су само два стиха, што не износи ни један промил (тачније: 0,09%). Али ако се наведеним стиховима прикључе и они из претходне групе, у којима другог такта уопште нема (па је силабички распоред у другом полустиху 0 + 6), може се сматрати да је и ово нека врста Његошевог ритмичког курзива, али се тиме ипак не нарушава интонациона карактеристика спјева – двосложност као минимална силабичка вриједност такта у другом полустиху.

(3) Опкорачење строфе у *Лучи микрокозма* није истовремено и опкорачење финалног стиха једне и иницијалног стиха друге строфе: оно се остварује у случају кад крај строфе није истовремено и крај реченице, тј. ако се строфа не завршава тачком, узвичником или упитником. У неколика случаја остварено је двоструко опкорачење строфе.

Иако је опкорачење строфе јасно одређено примијењеном интерпункцијом, није сувишно на њега указати и у текстолошкој намени, што ми у критичком издању и чинимо.

1. Ријечи с пуним лексичким значењем имају главне акценте – два узлазна, два силазна и послијеакценатску дужину. Ти акценти могу, међутим, бити метрички и неметрички. Метрички акценат је доминантни акценат у једном такту. Неметричке акценте обиљежавамо курзивом.

Ако се у првом полустиху, или у истом такту другог полустиха, налазе двије ријечи с главним акцентом, један од та два акцента је метрички, а други неметрички. Метрички акценат се у двокомпонентним (или вишекомпонентним) везама ријечи утврђује по одређеним правилима.

Распоред метричких и неметричких (главних) акцената тијесно је повезан, с једне стране, с учењем о фразеолошким јединицама, које представљају семантичко и интонационо јединство, па је метрички акценат увијек на првој компоненти унутар истога такта [види т. (1)] (ако компонента фразеологизма прелази у други полустих, остварује се опкорачење цезуре, ако прелази у трећи такт – опкорачење такта).

С друге стране, распоред метричких и неметричких акцената је повезан с лексикологијом, посебно с учењем о лексичким опозицијама (метрички акценти падају на оне лексичке јединице које се налазе у лексичко-семантичкој опозицији) [види т. (4)] и с учењем о ослабљеном значењу, при чему се пунозначна лексичка јединица подвргава дјелимичној граматикализацији или прономинализацији [види т. (5)].

С треће стране, распоред метричких и неметричких акцената тијесно је повезан са синтаксом: с распоредом компоненти у копулативним синтагмама, формалним и семантичким [види т. (2)], с логичким нагласком на синтаксичкој јединици [види т. (6)] те с инверзијом [види т. (3)].

У текстолошким напоменама распоред метричких и неметричких акцената описује се помоћу шест посебних правила.

(1) У фразеологизмима (и у другим устаљеним изразима укључујући пјесникове околионализме којима се означава један појам) метрички акценат је на првој компоненти.

(2) Од двије синтаксички и семантички (или само семантички) истовјетне компоненте метрички акценат има она која је на првом мјесту, без обзира на то да ли су компоненте повезане везником, раздвојене запетом, спојене у контекстуалну полусраслицу или је, као синтаксички русизам, друга компонента прикључена првој са предлогом *с*.

(3) Метрички акценат има ријеч која је, ради посебног истицања, инверзијом заузела иницијалну позицију.

(4) Метрички акценат има компонента која се налази у лексичко-семантичкој опозицији према ријечи из другог такта.

(5) Метрички акценат нема она компонента која има ослабљено лексичко значење.

(6) Метрички акценат има компонента на којој је логички нагласак.

Подробније о метричким и неметричким акцентима у *Лучи микрокозма* расправљамо у посебном раду [Маројевић 2011⁶].

2. Побочни акценат карактерише неке морфолошке категорије – граматичке врсте ријечи: везнике, рјечце, предлоге (и окамењени предлог |*нд*| у позицији префикса) те везничке ријечи, и неке творбене категорије – префиксоиде и прве компоненте сложеница и сраслица.

Подробније о ријечима с побочним акцентима у *Лучи микрокозма* расправљамо у посебном раду [Маројевић 2011⁸].

3. Неке категорије ријечи могу имати, ако нијесу наглашене, побочни акценат, а ако су наглашене – главни. Такву, двоструку прозодију могу имати личне, присвојне, неке одређене (показне) и неке неодређене замјенице, затим неки облици помоћног (копулативног) глагола и полузначних (полукопулативних) глагола те неки основни бројеви.

Подробније о ријечима с двоструком прозодијом у *Лучи микрокозма* расправљамо у посебном раду [Маројевић 2012].

4. Версолешка опкорачења тичу се стиха у цјелини, полустиха и такта, али су она повезана с другим аспектима синтаксе стиха, прије свега с појавом инверзије.

(1) По дефиницији, опкорачење стиха се остварује у случају кад је интонациони пресјек (пауза) јасније изражен унутар претходног или унутар наредног стиха него на граници између та два стиха. Опкорачења стиха, која се појављују спорадично у спјеву, не нарушавају структуру асиметричног десетерца: инерција десетерца толико је моћна да опкорачења само динамизирају стих и наглашавају, уз честе и разноврсне инверзије, одређене лексичко-семантичке компоненте.

У примјеру:

Õ свѣвишнѣ || твѡрче | нѣпостѣжнѣ,
у чѡвјека || ѣскра | бѣспредѣлнѡг
ѹма твѡга || ѡглѣдѣ се | св^нјѣтлѣ
ка свѡд *јѣдан* || од твѡјѣ | палатѣ
у пѹчину || *штѡ* с^с оглѣдѣ | нѣшу,
[ЛМ 141–145]

опкорачење се остварује не само раздвајањем конгруентног атрибута *бѣспредѣлнѡг* од именице *ѹма* (која има функцију неконгруентног атрибута) него и субјекта *ѣскра* од предиката *ѡглѣдѣ се* (и од конгруентног атрибута *св^нјѣтлѣ*). Поред тога, опкорачење стиха је праћено инверзијом, на коју се такође указује у текстолошкој напомени: у чѡвјека [= у човјеку] се ѡглѣдѣ св^нјѣтлѣ ѣскра *твѡга* бѣспредѣлнѡг *ѹма*. Инверзијом (и опкорачењем) наглашена је лексичко-семантичка компонента *ѹма* (твѡга).

Са опкорачењем стиха тијесно је повезана инверзија кад она обухвата два стиха. На примјер, стихове:

„Јѣ сам *ѡѹше* || твѡјѣ | пѡмрѣченѣ
зрѣка *сјѣјнѣ* || ѡгња | бѣсмртнѡга – [...]”
[ЛМ 234–235]

карактерише и опкорачење стиха и вишеструка инверзија: Јѣ сам *сјѣјнѣ* зрѣка бѣсмртнѡга ѡгња твѡјѣ пѡмрѣченѣ *ѡѹше*.

Елипса: и [таина] дѹхѡвнѣ нѣјстрашнијѣ бѹрѣ [у 29. стиху Пролога] повезана је са опкорачењем стиха. Иначе се елидирана именица лако реконструише из претходног, 28. стиха:

ѡх ѡвѡ је || нѣјвишѣ | таина
и дѹхѡвнѣ || нѣјстрашнијѣ | бѹрѣ:
[ЛМ 28–29].

И овдје Његош проширује граматички потенцијал конструкције елидирајући управну именицу испред адноминалног генитива у функцији неконгруентног атрибута (при чему је и он праћен са два конгруентна атрибута, чиме се још више повећава дистанца адноминалног генитива и управне именице).

Елипса у 147. стиху Пролога праћена је опкорачењем и стиха и цезуре, али и инверзијом у стиховима 147–148: нòћ [ти показује] нèпоњатнā чудèства дивòтā^x твòјè тајнственè порфíрè. Елидирани ријечи (енклитички датив личне замјенице другог лица једнине и глаголски облик трећег лица једнине презента) и овога пута се лако реконструишу из претходног, 146. стиха:

дâн ти свјèтлòст || кру̀нè | показује,
 нòћ – порфíрè || твòјè | тајнственè
 нèпоњатнā || чудèства | дивòтā^x,
 [ЈИМ 146–148].

И овдје пјесник адноминални генитив у функцији неконгруентног атрибута ставља у препозицију, при чему су двије именице још више раздвојене трима атрибутима (прва два стоје послвије адноминалног генитива у инверзији, а први испред управне именице). Овакав тип инверзије омиљено је стилско-језичко средство пјесника *Луче микрокозма*.

У критичком издању на опкорачења стиха се указује адекватном интерпункцијом, а као додатно средство, у неким примјерима (гдје се интонација мора ускладити са синтаксичком структуром), опкорачења стиха се описују у текстолошким напоменама.

(2) Двоструко опкорачење стиха, које обухвата три стиха заредом, праћено инверзијом, карактерише стихове 1004–1006:

„ймају̀ћи || таквòг | твòрител̃а
 (величеством || нèизмјèрн̃им | дúшè
 кòјā свàкòг || дòбра | совршèнства
 надвìсује || и у сèбе | хрâн̃и), [...]”
 [ЈИМ 1003–1006].

Наведени стихови спадају у најсложеније примјере Његошеве пјесничке синтаксе. Текст који смо ставили у заграду каракте-

рише двоструко опкорачење стиха и вишеструка инверзија: *дúшĕ кòјā нĕ измјĕрнĕ м величĕством надвĕсује и у сĕбе [= у себи] хрāнĕ совршĕнства свāкòг дòбра*. При том је адноминални генитив (*дúшĕ*) раздвојен од управне именице (*твòрительа*) синтагмом која је у адвербијалном односу према предикату наредне зависне атрибутивне реченице.

У стиховима:

и òпĕт је || на мрāчнū | пūчину
океāна || йстòга | мр̕скòга
бљўјў с̕жĕкòм || крўпнòм | и ўжāснòм
[ЛМ 1697–1699]

опкорачење је такође двоструко (обухвата три стиха заредом): раздвојен је предикат (*бљўјў*) од објекта (*је*) и адноминални генитив (*океāна*) од управне именице (*пūчину*).

И у примјерима:

у трĕнūћ се || мўње, | ўпрĕгнūте
у свĕштĕнū || твòрца | кòлесницу,
дўгòм к јĕднòј || свĕ нāвишĕ | стрāни —
поврāтишĕ || пòлет | кòлесници:
гòспòд слāвĕ || нā трòн се | пòврāти.
[ЛМ 1856–1860];

дā од свĕтĕ || òдстūпĕм | дўжности,
мрāкĕ цāрство || бĕ òстало | вĕчно,

бĕ мĕрòвā* || чĕсло, | нĕпоњāтно
нĕкòм дрўгòм || дò мĕни | сāmòму,
под хāоснĕ || òстало | òблāке
зāкòпāно || у нĕдра | мрāчности.
[ЛМ 919–924]

опкорачења обухватају по три стиха (1856–1858, 921–923). У оба примјера између медијалног и финалног такта првог стиха је нагласена пауза, послѣје које слиједи партиципска конструкција, док се субјекат (*мўње* односно *чĕсло*) и предикат (*се нāвишĕ* односно *бĕ*

òстало) налазе на дистанци коју раздваја читав један стих. У оба примјера раздвојене су и компоненте предиката.

(3) У четири примјера реконструисали смо дистантно опко-
рачење стиха, при чему се „прескаче” један стих (1956):

на̄ њӯ ħē се || живòтнē | пòроде
(у воздúху, || вòди | и на сýхо)
рâзнē рâсýт || у ӣ зобил̄ију:
[ЛМ 1955–1957],

два стиха (1997–1998):

Òвā ħē ӣ х || тирјанства | ца̀рица
нē милос̄тно, || сý жâснијем | вӣ дом,
на̀силствено, || по свòјему | пра̀ву,
свобòдити || од тѣшкòга | јарма
[ЛМ 1996–1999],

три стиха (1652–1654):

Ст̄ӣкс је ца̀рство || злочѣстива | ца̀ра
са свòјијем || кипѣ̄ћим | вòлнāма
и смòлнијем || смра̀днијем | пла̀меном,
с лѣдовима, || с ӯ жâсним | мр̄азима
деветстручн̄им || окрúжио | в̄^нјѣнцем:
[ЛМ 1651–1655],

или чак четири стиха (1465–1468):

„[...] Бӣ нѣсрет̄њи || морехóци | прѣ̄ђе
пòстигн̄ути || кòрабље|круше̄њем
на сред̄ину || бучна | оке́на
ка̀д окрѣн̄у || сунцу | на ра̀ђање
тра̀жѣ̄^н ӯ њем || сèби | спàсѣ̀нија —
прѣ̄ђе сунце || рúкам | докúчили
но̄ вӣ мòћним || трòном | завл̀адали!” —
[ЛМ 1464–1470].

У првом примјеру „прескочени” стих је стављен између заграда. У осталим примјерима нијесу коришћене заграде него се на овај тип опкорачења указује само у текстолошкој напомени.

5. Опкорачење цезуре остварује се у случају кад је интонациони пресјек (пауза) јасније изражен унутар првог или унутар другог полустиха него на цезури. Опкорачење цезуре може бити фонетско (1), или семантичко (2), или и фонетско и семантичко (3).

(1) Фонетско опкорачење цезуре појављује се кад цезура раздваја компоненте исте сложене фонетске ријечи. При том побочна фонетска ријеч може заузимати читав први полустих или само дио првог полустиха. У првом случају побочни је акценат метрички (или један од два побочна акцента је метрички):

56   а̀ли га је || твóрац | укрáсио,
288   ка̀ко *штò* му || и са̀да | сљѐдујеш.

У другом случају побочни акценат је неметрички:

1027   Ѐво ка̀ко || ја̀ о њèму | мѝслӣм:
1207   нѐ зна̀ да̀ је || ла̀нац | мѝродр̄жн̄ӣ.

Фонетско опкорачење цезуре остварује се и у случају кад се побочна фонетска ријеч налази у другом полустиху, иза цезуре, а главна фонетска ријеч – у првом полустиху, испред цезуре, као у примјеру:

299   за ма̀х смр̀тна || са̀мо | ѝзникао.

У 12. стиху Прве пјесне (212. стиху спјева):

Пра̀вдо, ру̀кòм || твóрца | òсвештáна̄,
тӣ ко̀јè је || ѝме | сву̀да̀ свéто

[ЛМ 211–212],

односно-посесивни облик (посесивни генитив женског рода јединине *ко̀јè*, јер се односи на именицу *пра̀вда*) јесте везничка ријеч, с побочним акцентом, али тај акценат није метрички (метрички ак-

ценат је на замјеничком облику *ти̂*, који је наглашен, с главним акцентом), али се ипак остварује фонетско опкорачење цезуре (јер се управна именица *ѝме* налази у другом полустиху). У текстолошкој напомени се указује да *које име* значи ‘чије име’.

Слични коментари наводе се у текстолошким напоменама уз примјере из 159. стиха Пролога (који је и 159. стих спјева):

нѐбу *гра̂бѐћ* || ѝскру | божѐственӯ
 с кòјѐга је || скòчила | òгњӣшта
 у скòтскò је || селѐћи | мр̀твило.
 [ЛИМ 158–160],

из 18. стиха Прве пјесне (218. стиха спјева):

Ѐво жѐртва || с олта̀ра | чѝстòга —
 не да̀дӯ јòј || *пра̀во* к нѐбу | ӣћи
 на кòга је || сла̀ву | сажежѐна!
 [ЛИМ 216–218]

и из 138. стиха Шесте пјесне (2068. стиха спјева):

бѐзумнòга || òвòг | ја̀зичества
 нѐчистӣ һѐ || прѐстòл | прѐдставља̀ти
 на глѝбљивòм || једнòме | брежу̀љку
 кòјѐга һѐ || га̀ди | и живòтнà
 нѐ преста̀но || по вр̀ху | пúзати
 [ЛИМ 2065–2069],

с тим што *с којега огњишта* значи ‘с чијега огњишта’, *на кога славу* – ‘на чију славу’, а *којега гади и животна* – ‘чији гади и животна (чији гмизавци и животиње)’, и што се посесивни генитив средњег рода једине *којега (кога)* у прва два примјера односи на именицу *небо*, а посесивни генитив мушког рода једине *којега* у трећем примјеру – на именицу *брежуљак*. У свим наведеним примјерима односно-посесивни облик (*ко̀јѐга, кòга, ко̀јѐ*) јесте везничка ријеч, с побочним (али метричким) акцентом, и у свим стиховима се остварује фонетско опкорачење цезуре.

(2) Семантичко опкорачење цезуре остварује се кад цезура раздваја атрибут (конгруентни или неконгруентни) и управну именицу, односно партицип и његов адвербијал (или објекат), рјеђе и друге синтаксичке цјелине, при чему обје компоненте синтагме имају главне акценте:

- 123   *zàtō* знаке || *ráz*личитē | *dāvā* —
 146   *dān* ти *svjě*тлōст || *krū*нē | показује,
 5   Чōвјек *izgnāt* || за *vrá*та | чудēствā^x —
 246   *dā* сàгрⁿјēшиш || бōгу | превлāстила.

Семантичко опкорачење цезуре остварује се и ако цезура раздваја компоненте фразеологизма или контекстуалне полусраслице:

- 426   *Jō*шт бōг *něk* *znā* || *штō* ми *ā*нгел | *prič*а,
 466   *tě* се *di*жy||-спyштаjy | *prā*вильно —

У текстолошким напоменама указујемо да је (у 426. стиху) *bōg* *něk* *znā* *штō* „фразеологизам (у значењу ‘бог зна шта’, тј. много тога)”, да је (у 466. стиху) *di*жy-спyштаjy „контекстуална полусраслица” и да је (у оба стиха) остварено „семантичко опкорачење цезуре”.

Семантичко опкорачење цезуре некад је и синтаксичко – ако се унутар првог (или унутар другог) полустиха пише запета (у једном примјеру – повлака) којом је означен одговарајући интонациони пресјек, већи од паузе на цезури. Запету у првом полустиху налазимо у сљедећим стиховима:

- 185   (*mī*слим, *ně* ⁿмā || *pō*добнē | на Зēмљи!):
 211   *Prā*вдо, *rū*кōм || твōрца | *ō*свештāнā,
 307   *ī* *jā*, *plā*мтēћ || величеством | *ně*ба,
 81   „*Ē*во”, *rě*че || слаткōгласнī | *ā*нгел,
 936   *dō* *jā*, *nī*ко || вообрāзит | *ně*знā),
 1497   *mno*гī, *lū*ти^m || *pō*стигнyт | *rā*нāма.

На паузу у другом полустиху указује запета (односно повлака) у сљедећим стиховима:

- 346   *vō*обрāза || сīла – | деликātна! —
 566   на *vā*лове || тī хē, | бēсконечнē,

921	би̃ мѝрбѡв̃а ^x чи̃сло, нѣпоњ̃а̃тно
1690	пу̃не дѝма и пл̃ама, ђтворѣ.
2179	ви̃дѣћ г̃а̃днѣ зми̃је, крокоди̃ле.

(3) Ако је атрибут, који је од управне именице раздвојен цезуром, изражен ријечју која може имати, кад није наглашена, побочни акценат [види т. 3], опкорачење цезуре је и фонетски обавезно, и семантички је условљено. Фонетско-семантичко опкорачење цезуре не ограничава се само на атрибутивне синтагме него се реализује и у случају кад цезура раздваја компоненте сложеног предиката.

И фонетско-семантичко опкорачење цезуре може бити истовремено и синтаксичко – ако се унутар полустиха пише запета којом је означена одговарајућа пауза, већа од оне на цезури:

1514	с со̃гласи̃јем мо̃ји̃м, во̃јев̃ати.
------	--

6. У неким стиховима остварује се опкорачење границе између другог и трећег такта. Опкорачење такта може бити фонетско (1), или семантичко (2), или и фонетско и семантичко (3).

(1) Фонетско опкорачење такта појављује се кад граница између другог и трећег такта раздваја компоненте исте сложене фонетске ријечи. При том ријеч у другом такту има побочни акценат и без посебног наглашавања:

75	ѡн по̃мисли̃ да̃ је нѣкѣ пу̃те
161	Буд̃алама ка̃д би вјѣ ров̃али,

или само уз посебно наглашавање под утицајем инерције десетерца као тротактног стиха:

203	без ко̃рмила и̃ без рукѡво̃ђѣ.
-----	-------------------------------------

У 20 стихова фонетско опкорачење такта остварује се компонентама сложенице (при чему је акценат на првој компоненти побочни, а на другој главни, али су оба метричка):

215	од олу̃ја̃ ^x ко̃рабље кр̃ушни̃јех!
424	„На̃ њ је прѣсто̃л ми̃ро си̃јатеља [..]”

435	до небеса престо́ло др̂жнѡга
609	вѡздѹх нѹнѣ бла̀го ѹх̄анија,
626	р̄ад̄ а̀нгѣла̄ ^x пр̄во прѣстѡлнѣјех,
711	О̀ко̀ гѡрѣ престо́ло др̂жѣ̄ћѣ
746	Миха̀ила пр̄во прѣстѡлнѡга:
1028	ша̀р небеса престо́ло др̂жнѡга
1076	ка̀ небеснӣ вѡ̀је нача̀лнѣци.
1091	„А̀рха̀нгѣли пр̄во прѣстѡлнѣци, [...]”
1193	рѣ̀че твѡрац вѡ̀је нача̀лнѣцма,
1248	бла̀ги твѡрац мно̀го мѝлостив је —
1465	пѡстигнѹти ко̀рабље крушѐњем
1544	ѡ̀ндѡ̀ вѡ̀јнство пѡ̀бијѣдо но̀снѡ
1755	а̀рха̀нгѣли с бла̀го гѡ̀вѣ̀нијем
1764	зло̀бнѣ̀ вѡ̀јскѣ̀ бо̀го ху̀љѐнијем.
1881	Два̀ вр̄хо̀внѡ̀ вѡ̀је нача̀лнѣка
1888	вѣ̀рнѣ̀ вѡ̀јскѣ̀ и пѡ̀б ^a јѣдо но̀снѣ̀
1934	а̀рха̀нгѣли пр̄во прѣстѡлнѣци
2156	ћѣ̀ са кр̂вљу бра̀то убѝственѡм

Као што се види из овог потпуног списка, побочна фонетска ријеч, коју чине први коријен и интерфикс, изражена је компонентама |п̄рво| (у четири стиха), |прѣсто́ло|, |вѡ̀је| (у по три стиха), |ко̀рабље|, |бла̀го|, |пѡ̀бијѣдо| (у по два стиха) и у по једном – |мѝро|, |мно̀го|, |бо̀го|, |бра̀то|.

Фонетско опкорачење такта остварује се и тако што се једносложници на петом слогу прикључује компонента која припада наредној фонетској ријечи.

Једносложност другог такта избјегавала се, с једне стране, тако што се једносложници на петом слогу, која чини једну просту фонетску ријеч, прикључује проклитика наредне фонетске ријечи, као у примјеру:

136   а̀ко̀ бѝће || вр̄ӣ у | лу̀че сја̀јнѣ̀.

Фонетска структура се разликује од метричке: ↓вр̄ӣ↓лу̀че↓ (а то значи да се остварује фонетско опкорачење такта).

Једносложност другог такта избјегавала се, с друге стране, тако што се једносложници на петом слогу, која чини једну побочну фо-

нетску ријеч, прикључује проклитика наредне фонетске ријечи, као у примјеру:

319 у смр̄тнї ма || к̄а у | божѣств̄ама —

Фонетска структура се разликује од метричке: ↓к̄а^убожѣств̄ама↓ (а то значи да се остварује фонетско опкорачење такта).

Трећи начин избјегавања једносложности другог такта остваривао се тако што се једносложници на петом слогу, која чини једну (просту) фонетску ријеч, прикључује побочна фонетска ријеч, изражена граматичком ријечју која има искључиво побочни акценат, а која са наредном главном фонетском ријечи чини сложену фонетску ријеч, као у примјеру:

163 *Н̄а̄шу сфѣру* || н̄о̄ћ да̄ | не по̄лазӣ.

Фонетска структура се и овдје разликује од метричке: ↓н̄о̄ћ↓да̄^непо̄лазӣ↓ (а то значи да се остварује фонетско опкорачење такта).

(2) Ријетки су примјери семантичког опкорачења такта, а они се остварују тако што се придјев као конгруентни атрибут одваја од управне именице (у 1077, 1300. и 1749. стиху), или се адвербијал (у 595. стиху) и граматички субјекат (у 1013. стиху) одвајају од предиката, или се предикат одваја од свог директног објекта (у 1774. стиху), па се тако одвојена ријеч прикључује једносложници на петом слогу како би се избјегла једносложност другог такта. Такви стихови су снабђевени напоменом типа „прикључење једносложници другог такта и семантичко опкорачење границе између другог и трећег такта”:

595 *А̄да ѝме* || б̄ӣ в̄ј̄ѣ̄чно | о̄стало
 1013 *б̄ӣт* по сѣбе || в̄ѣ̄ћ̄ н̄ӣшта | н̄е̄ може
 1077 *Ӣстина* је || св̄ӣ б̄ѣ̄смртн̄ӣ | д̄ӯси
 1300 *да̄* имамо || св̄ӣ *ј̄ѣ̄д̄на̄ка* | пра̄ва.
 1749 [с] стра̄шн̄ӣм *зр̄лом*, || [с] зл̄ом̄ *о̄п̄шт̄ѣ̄га* | гла̄са:
 1774 *тр̄о̄нодр̄жн̄у* || св̄ӯ *о̄бӯз̄е̄* | го̄ру.

У наведеним примјерима све три ријечи у другом такту су самосталне просте фонетске ријечи, али метричка структура коригује природну интонацију синтагме (а то значи да се остварује семантичко опкорачење такта с обзиром на то да пунозначне ријечи имају главни акценат).

Семантичко опкорачење такта остварује се и кад други полустих заузима фразеолошка јединица или полусраслица, које су семантички недјелјиве, при чему једна компонента фразеологизма или полусраслице припада другом, а друга компонента – трећем такту:

2158   Злѝбо клѣт̄а || д̄а̄ те бѝг | ӯбије,
642   на бѣ̄збрѝнѣ || хѝре|легиѝне.

(3) Ако је атрибут изражен ријечју која може имати, кад није наглашена, побочни акценат [види т. 3], опкорачење такта је и фонетски обавезно, и семантички је условљено. Фонетско-семантичко опкорачење такта остварује се у случају кад се присвојна замјеница прикључује једносложници на петом слогу (како би се избјегла једносложност другог такта). Такви стихови су снабђевени напоменом типа „прикључење једносложници другог такта и фонетско-семантичко опкорачење границе између другог и трећег такта”:

1539   бѝгом̄р̄скӣ || ца̄р са свѝд̄ѝм | вѝјскѝм
1545   прѣдво̄ђено || с два̄ свѝје | вѝјводе.

У 1545. стиху је и број *два̄* с ослабљеним, побочним акцентом, али је тај акценат метрички. Фонетска структура се и овдје разликује од метричке: ↓ца̄р↓са свѝд̄ѝм^вѝјскѝм↓, ↓здва̄^свѝје^вѝјводе↓ (а то значи да се остварује фонетско-семантичко опкорачење такта с обзиром на то да присвојна замјеница само у контексту може имати ослабљен, побочни акценат).

7. На основу анализе коју смо у овом раду учинили могу се извести три посебна закључка и потврдити један општи закључак. А тај општи закључак гласи: учење о опкорачењима [види т. 4–6] тијесно је повезано са учењем о метричким и неметричким акцентима [види т. 1] и са учењем о главним и побочним акцентима [види т. 2–3].

(1) Опкорачења стиха (то је први посебни закључак) само су семантичка (и синтаксичка). Другим ријечима, у *Лучи* немамо примјера да граница између стихова раздваја компоненте сложене фонетске ријечи, а то значи да се фонетска и фонетско-семантичка опкорачења појављују само унутар стиха.

(2) Други је посебни закључак: опкорачење цезуре у *Лучи* не остварује се компонентама сложенице (такав један примјер налазимо у *Горском вијенцу*: д`веторо-||стру`ко | кум`овао, [ГВ 1272]). Опкорачење компонентама сложенице у анализираном спјеву резервисано је само за други полустих, тј. за границу између другог и трећег такта.

(3) Трећи посебни закључак гласи: у *Лучи микрокозма* немамо примјера да ријеч с префиксоидом опкорачује границу између два такта. Таква сложена фонетска ријеч резервисана је само за исти такт.

ЛИТЕРАТУРА

Маројевић 2005: Петар II Петровић Његош. *Горски вијенац*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2005.

Маројевић 2006: *Стих и версолошка реконструкција „Жалостне п`санце племените Асан-агинице* / Радмило Маројевић. – Радови / Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, Бања Лука, 2006, бр. 9, 13–57.

Маројевић 2009: *О могућој једносложности другог такта у српском епском десетерцу* / Радмило Маројевић. – Стил, Београд, 2009, бр. 8, 219–224.

Маројевић 2010: *Стих Луче микрокозма: Макроверсолошка анализа* / Радмило Маројевић. – Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад, 2010, бр. 58, 67–109.

Маројевић 2011^а: *Прозодијско-интонациона интерпретација текста Луче микрокозма: Метричке константе* / Радмило Маројевић. – Гласник Одјељења умјетности / Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 2011, књ. 29, 51–61.

Маројевић 2011^б: *Метрички и неметрички акценсти (прозодијско-интонациона интерпретација текста Луче микрокозма)* / Радмило Н. Маројевић. – Стил, Београд, 2011, бр. 10. [У штампи.]

Маројевић 2011^в: *Ријечи с побочним акценстима: Прозодијско-интонациона интерпретација текста Луче микрокозма* / Радмило Н. Маројевић. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 2011. [У штампи.]

Маројевић 2012: *Ријечи с двоструким (главним и побочним) акценстима: Прозодијско-интонациона интерпретација текста Луче микрокозма* / Радмило Н. Маројевић. – [Рад припремљен за штампу.]

Р. Н. МАРОВЕВИЧ

ПРОСОДИЧЕСКО-ИНТОНАЦИОННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ТЕ-
КСТА ПОЭМЫ „ЛУЧ МИКРОКОЗМА” ПЕТРА НЕГОША

Стиховедческие переносы

Резюме

В настоящей работе рассматривается просодическая и интонационная структура стиха поэмы „Луч микрокозма” Петра Негоша, а именно: ударения (метрические и неметрические, главные и побочные), переносы (стиха, строфы, цезуры и такта), а также инверсия и эллипсис.

Ключевые слова: метрические и неметрические ударения, главные и побочные ударения, переносы, инверсия, эллипсис